

regióny, najčastejšie sa stotožňuje s územiaми ČSFR, Maďarska či Rakúska. Takéto vymedzovanie regiónu či regiónov, sa spája s predpokladom postupného obmedzovania významu a funkcií štátu, resp. národného štátu a vytváranie nadnárodných orgánov koordinujúcich súčinnosť regiónov vznikajúcich na mieste zanikajúcich štátnych útvarov. Inými slovami, štátne útvary by sa postupne mali transformovať do regionálnych geo-politických útvarov zastrešených spoločnými nadregionálnymi inštitúciami ako napr. už existujúci Európsky parlament či Európska rada Európskeho spoločenstva. Tento proces je relatívne jednoduchší tam, kde prebieha v rámci "čistých"¹ národných štátov (hoci aj tu odovzdávanie kompetencií je len pozvolné a veľmi opatrné, aby nedošlo k dominácii väčších či ekonomicky silnejších, nad menšími či ekonomicky slabšími formujúcimi sa regiónmi). Komplikovanejšia je situácia tam, kde štátne útvary nie sú tak jednoznačne "etnický" čisté, či už tieto "medzietnické" vzťahy boli legislatívne riešené alebo nie - sú to problémy, s ktorými sa boria niektoré západoeurópske krajiny - napr. Španielsko (otázka Katalánska či Baskitska), Veľká Británia - (otázka Severného Írska, ale i Škótska), ale i zobúdzanie sa niektorých iných etnických skupín v ďalších krajinách západnej Európy. Špecifická je situácia národne zložených štátnych útvarov v štátoch niekdajšej východnej Európy, kde sa tento problém v plnej nahote prejavil od konca 80. rokov. Z rôznych historických príčin doteraz nenaplnené národno-štátne ambície týchto národov sú akcentované oveľa výraznejšie a niekedy až dramaticky (viď národnoemancipačné procesy v bývalej ZSSR či dnes už v pôvodnej podobe neexistujúcej Juhoslávii). Svojim spôsobom v tomto začínajúcom procese geopolitickej regionalizácie vyjadrujú obavu, aby sa nedostali do pozície subregiónov spoločenstva geopoliticky vymedzených regiónov (v rámci ČSFR väčšmi táto obava vystupuje na Slovensku ako v Čechách).

2. Kultúrno-historické - takto chápané regióny, sú obvykle vnútornými územiaми terajších národných štátnych útvarov. Jedná sa o územia, ktorých spoločenstvo sa v dlhom historickom procese formovalo v rôznych spoločensko-kultúrnych znakoch odlišne od území susediacich. Mohlo, ale i nemuselo to byť podporované historickým administratívno-územným členením (v minulosti i rôznymi formami štátnosti), geografickým vymedzením. Ani to nemuselo znamenať etnickú odlišnosť. Napríklad Bavorsko, Sasko atď. v Nemecku, Tirolsko, Štajersko atď. v Rakúsku, Chodsko atď. v Čechách, Záhorie, či Liptov atď. na Slovensku. Dnes sú v rade štátov (napr. Nemecko, Rakúsko) takto vymedzené regióny i administratívno-samosprávnymi jednotkami (subjektami), so svojou regionálnou vládou i regionálnym parlamentom. V prípade našom, t.j. Československa, sú takto chápané regióny len geograficko-folklórnymi oblasťami. Ak sme v prípade predchádzajúceho geopolitického chápania regiónov naznačovali komplikácie a obavy zo subregionalizácie jednotlivých národných zložiek pri zachovaní doterajších foriem štátoprávneho usporiadania viacnárrodných postsocialistických štátov (voči väčšine národných štátov západnej Európy), tak druhý typ chápanie

1) Samozrejme prívlastok "čisté" národné štáty je v dnešných časoch relatívny, lebo hlavne v západnej Európe v jej jednotlivých štátoch žije množstvo imigrantov z iných krajín. "Čisté" sú však stále ešte z hľadiska "štátotvorného" národa (napr. Nemecko, Francúzsko atď.).

regiónu tieto obavy len potvrdzuje. Sú to obavy pred zúžením postavenia jednotlivých národných celkov viacnárodných štátov, na úroveň kultúrno-historických regiónov, resp. v reláciách geopolitických len na úroveň kultúrno-historických subregiónov. Ich vlastné kultúrno-historické regióny by sa takto posunuli o ešte rádovo nižšiu úroveň. Pri konštituovaní "druhej komory" Európskeho parlamentu, "komory regiónov", by potom mohlo dôjsť k paradoxom z hľadiska charakteru zastupovaných subjektov.

3. Administratívno-správne - chápané len v zmysle dominácie administratívno-správneho členenia, bez ohľadu na širšiu spoločensko-kultúrnu či historickú opodstatnenosť. V našich podmienkach práve tento typ chápania regiónu často vystupuje a vymedzovaný je hranicami existujúcich okresov alebo už zrušených krajov (napr. operovanie termínmi Západoslovenský región atď.). Do určitej miery sa tento prvok môže presadzovať i pri pripravovanom novom administratívnom členení Slovenska, ak ono bude realizované ako formovanie väčších územných celkov na základe spájania existujúcich okresov v ich nezmenených hraniciach, a bez ich samosprávnej subjektovosti. Ani snahy vytvárať regióny na báze spoločných postupov niekoľkých okresov, iniciované v poslednom období, neprekračujú rámec administratívno-správneho územného členenia, rovnako ako nepredpokladajú vytvorenie regionálnej subjektovosti. Skôr sú snahami predstaviteľov miestnej štátnej správy a samosprávy koordinovať a kooperovať pri riešení spoločných problémov či pri presadzovaní spoločných záujmov. Snahou je vytvoriť medzi uvedenými administratívno-správnymi jednotkami predpoklady pre predovšetkým ekonomickú spoluprácu. Platí to i v prípade snáh o "prekračovanie" hraníc štátov, keď sme v poslednom období svedkami hľadania nových spôsobov ekonomickej spolupráce medzi našimi prihraničnými okresmi a prihraničnými administratívno-správnymi jednotkami u našich zahraničných susedov. V takejto súvislosti sa začína hovoriť o euroregiónoch.
4. Funkčno-prevádzkové - uvedený prístup je síce blízky - ako sa ukáže - predchádzajúcemu, ale vychádza z inej logiky postupovania. Pokiaľ predchádzajúci vychádza z určitého aktu dohody, na báze ktorej sa začnú formovať určité funkčné prepojenia, v tomto prípade sa vychádza z toho, že takéto prepojenia existujú a čoraz viac existovať budú, pričom administratívno-správne členenia území v tomto prípade nie sú podstatné. Hranice prirodzeného regiónu nekopírujú administratívno-správne členenia, ale idú cez ne. Inými slovami, je to chápanie vychádzajúce z "mapovania" v území vystupujúcich mnohofunkčných väzieb a vzťahov, ktoré určujú, v hraniciach akého územia takéto väzby vystupujú, a v akých už nie. Hranica obvykle nie je úplne jednoznačná (ako napríklad vo vyššie uvedených chápaniach), lebo závisí od toho, aký stupeň ich intenzity a rozšírenia budeme považovať za rozhodujúci pre vymedzenie hraníc regiónu. Takéto chápanie obvykle neberie ohľad na existujúce formálne administratívno-správne hranice. Toto vymedzovanie do určitej miery zaznamenávame (rozsah sledovaných funkčných väzieb môže byť variabilný) v urbanistických alebo sociálno-geografických analýzach. Už vyššie uvedené signalizuje, že ak chceme hovoriť o regiónoch, tak je dôležité si ujasniť, ktorý

z možných prístupov (i ich kombinácií) chceme akcentovať, aby sme sa v diskusiách hovoriac o regiónoch vyhli nedorozumeniam vyplývajúcim z odlišnosti ich vymedzovania.

Posunom dôrazu zo štátu na regióny sa všeobecne do popredia dostáva otázka ich samosprávnej subjektovosti, ktorá by im vytvárala predpoklady pre vlastné formovanie vnútroregionálnych vzťahov (vlastná vnútroregionálna politika a formy občianskej participatívnosti na nej), ako i formovanie medziregionálnych vzťahov. V súčasnej etape transformácie našej spoločnosti, sa nanovo formuje subjektivita inštitúcií od hospodárskych počnúc, na politických končiac a subjektivita relatívne samosprávnych sídiel. Samosprávna subjektivita širších územných celkov, bez ohľadu ako by sa nazývali - kraje, župy, regióny, resp. by mali historické názvy - sa zatiaľ nevytvorila, ak za také nebudeme chápať Českú alebo Slovenskú republiku v rámci ČSFR (so všetkými problémami, ktoré sa na ne vzťahujú v rámci dilemy geopolitického alebo kultúrno-historického prístupu či chápania regiónov).

Vzhľadom na absenciu regionálnej subjektovosti v našich podmienkach, prebieha skôr spolupráca a funkčné väzby vo vzťahu k inštitúciám a sídlam (i medzi inštitúciami a sídlami), ktoré sa nachádzajú v určitých špecifikovaných územiach. Preto i v prípade rokovaní o nadviazaní kontaktov a spolupráce pri formovaní vyššie spomínaných "euroregiónov", stretajú sa zástupcovia štátnej správy jednotlivých územno-administratívnych celkov, vybraní zástupcovia sídelných samospráv a reprezentanti najvýznamnejších hospodárskych inštitúcií za jednotlivé územné celky, nie však reprezentanti samosprávneho orgánu územia, ktoré má záujem o tento druh integrácie. Tendencie k regionalizácii, ktoré v súčasnosti u nás zaznamenávame, prebiehajú v určitej kombinácii typov "administratívno-správneho" a "funkčno-prevádzkového", vedené snahou vytvoriť medzinárodné zoskupenia ekonomicky spolupracujúcich území. Preto sa v súčasnosti s takýmito snahami stretávame predovšetkým v našich prihraničných územiach. V rámci Slovenskej republiky sa najintenzívnejšie takéto koncepcie spájajú s možnosťami, ktoré poskytuje hospodársky potenciál Bratislavy a Košíc, ale oživenie v tomto smere badať i v súvislosti s možnosťami, ktoré pre takúto medzinárodnú spoluprácu vytvárajú Vysoké Tatry, prípadne spolupráca okresov severovýchodného Slovenska s juhovýchodnými oblasťami Poľska, resp. s možnosťami takejto spolupráce celej východnej časti republiky s priľahlými územiami Poľska, Zakarpatskej Ukrajiny a severo-východného Maďarska. Pozrieme sa teraz na určité predpoklady alebo bariéry, ktoré pre takéto snaženia v sebe skrývajú potenciály miest Bratislava a Košice s ich zázemiami. Bratislava a Košice sú najvýznamnejšími mestami-centrami na Slovensku, koncentrujúcimi značný spoločenský, intelektuálny, hospodársky a kultúrny potenciál. Obidve mestá sú v území Slovenska excentricky položené v blízkosti štátnych hraníc, v prípade Bratislavy s Rakúskom a Maďarskom a v prípade Košíc s Maďarskom a v o niečo väčšej vzdialenosti so Spoločenstvom nezávislých štátov, resp. s Ukrajinou. V procese transformačných zmien, ktoré na území postsocialistických štátov prebiehajú a ktorých súčasťou sú i snahy o väčšiu a komplexnejšiu integráciu v rámci Európy, to na jednej strane i pre tieto mesta a ich regionálne zázemie vytvára nové rozvojové šance, ale súčasne i oveľa jasnejšie odhaľuje prekážky,

ktoré sa tu v doterajšom vývoji nahromadili a môžu tieto snahy negatívne ovplyvňovať. Vo svojej doterajšej podobe obidva regióny hlavne z hľadiska intenzity hospodárskych väzieb v smere svojich centier, prekračujú formálne administratívno-správne hranice okresov Bratislava-vidiek a Košice-vidiek. Hospodársko-sídlné aglomerácie oboch miest zahŕňajú i väčšiu alebo menšiu časť susediacich okresov (srv. [Mariot 1987]). V zásade by sme takéto územie mohli považovať za mikroregionálnu úroveň, t.j. územie mikroregiónu, ktoré už v súčasnosti v niektorých úrovniach prestupuje i štátne hranice, vytvárajúc intenzívne väzby s prihraničnými územiami susediacich štátov (napr. situácia Bratislavy a relácií jej obyvateľov na územie severovýchodného Rakúska, hlavne jeho prihraničných sídiel čo do určitej miery platí i opačným smerom, vo vzťahu obyvateľov týchto sídiel voči Bratislave).

Obidve sídla, vzhľadom na svoje potenciály majú reálne predpoklady fungovať i v širších územných vzťahoch, a to:

- a) na úrovni "mezo-územnej" je rad predpokladov pre existenciu vzájomných funkčných relácií a väzieb v území, hlavne vo vzťahu k takým mestským centrá, ako - v prípade Bratislavy - Trnava a Nitra, či - v prípade Košíc - hlavne vzájomné väzby s Prešovom. Ak by sme v tejto úrovni chceli viesť úvahy, pri ktorých by sme sa nedali obmedzovať v súčasnosti existujúcimi hranicami, tak vzhľadom na relatívnu blízkosť by v prípade Bratislavy do úvahy prichádzali i mestské centrá ako Győr (Maďarsko) a predovšetkým Viedeň (Rakúsko), zatiaľ čo v prípade Košíc Miškolc (Maďarsko) a Užhorod (Ukrajina).
- b) na úrovni "makro-územnej", kde vzhľadom na význam tak Bratislavy ako i Košíc, sú určité predpoklady na rozšírenie týchto funkčných relácií a väzieb i na územia v ktorých pôsobia také významné mestské centrá ako - v prípade Bratislavy, Brno či Budapešť a v prípade Košíc, Rzeszów v juhovýchodnom Poľsku.

Ako vidieť, vo vyššie uvádzaných úvahách sa v úrovni "mezo" i "makro" zámerne vyhýbam termínu región, a to z toho dôvodu, že tu by išlo skôr o spoluprácu a funkčnú previazanosť na určitých úrovniach medzi niekoľkými regiónmi ("mikroregiónmi"?). významných mestských centier, resp. o viac centrický región určitého geograficky vymedzeného územia. Rovnako v prípade "mezo" ako i "makro" predpoklady vychádzajú nie len z priestorovej dostupnosti či dosažiteľnosti, ale i z určitej podobnosti a komplementárnosti hospodárskych i spoločensko-kultúrnych funkcií.

Miera rovnocennosti oboch "viac centrických mezo či makro-regiónov" je už odlišná. V situácii Bratislavy je to predovšetkým silné - hlavne ekonomicky - partnerstvo Viedne a rakúskeho územia. Prejavuje sa to už dnes relatívne silnou pracovnou migráciou (legálnou i nelegálnou) do sídiel na rakúskej strane, a to tak spomedzi obyvateľov Bratislavy, ako i z jej širšieho zázemia. V prípade Košíc je, či by bola, situácia viac vyrovnaná na základe "rovnakej biedy", problémov prechodného obdobia transformačných procesov.

Pri vytváraní mezo a makro-regionálnych vzťahov, rovnako v prípade Bratislavy ako i Košíc a ich mikroregiónov, treba v súčasnej dobe rátať s určitými

bariérami. Patria k nim tak niektoré makro ako i mikroštrukturálne skutočnosti. V prípade uvedených miest by sme mohli uviesť predovšetkým nasledujúce:

a) bariéry technickej infraštruktúry - jestvujú v oboch prípadoch, hoci silnejšie sa prejavujú v prípade Košíc. Najmarkantnejšie sa prejavujú v úrovni komunikačných väzieb, v rámci ktorých treba zohľadňovať možnosti súčasného dopravného systému, ako aj systému "regionálnej" výmeny informácií.

Z hľadiska existujúceho dopravného systému (cestného, železničného, leteckého a vodného), ktorého úroveň má vážne dopady na vývoj i fungovanie sídelných i teritoriálnych spoločenstiev, v oboch prípadoch - hoci v detailoch odlišných - môžeme hovoriť o periférnom postavení voči nosnej európskej sieti.

V prípade Bratislavy i jej "mikroregiónu", hoci sa nachádza na historicky významnej a historicky doloženej spojnici sever-juh i severozápad-juhovýchod, a dokonca v určitom kontaktnom území najvýznamnejšieho urbanizačného pásu Európy, ako bariéry pôsobia :

- neprepojenosť autostrádného systému vedúceho z Prahy do Bratislavy na sieť autostrád západných krajín cez Rakúsko (autostráda Viedeň ide v smere na Budapešť a s autostrádnym prepojením z Viedne do Bratislavy sa napriek nevelkej vzdialenosti - cca 40 km - v dohľadnej dobe neráta);
- neprepojenosť železničného systému cez Rakúsko s krajinami západnej Európy (doterajšie spojenie má charakter lokálky medzi Bratislavou a Viedňou). Existuje len medzinárodný železničný ťah Berlín-Praha-(Varšava)-Bratislava-Budapešť-balkánske krajiny;
- letecká doprava v perspektívnej súčinnosti medzinárodného letiska v Bratislave, s viedenským Schwechatom vytvára predpoklady na zvýraznenie regionálneho významu Bratislavy;
- pozitívnym spôsobom z hľadiska posilňovania mezo i makro regionálneho významu Bratislavy pôsobí i vodná doprava na Dunaji, ktorej význam sa zvýrazní prepojením na Mohan a Rýn.

V prípade Košíc je situácia komplikovanejšia. Prepojenie na európsky autostrádný systém neexistuje a v najbližších rokoch ani existovať nebude. Budovanie autostrádného prepojenia v rámci ČSFR, resp. SR je len v začiatkoch. Cestné spoje so susediacimi štátmi síce sú, ale majú skôr "lokálny" charakter. Podobne to platí i v prípade železničného prepojenia, kde hlavný severný ťah z Prahy do Košíc a hranice so SNŠ je preťažený a súčasne toto medzinárodné spojenie je vlastne "lokálne" (len ČSFR a SNŠ). Južný ťah (Bratislava - Košice) je pomalý a málo priepustný. Severo-južný ťah medzinárodného charakteru, je vlastne tiež len ťahom "lokálnym" na trase Krakov-Košice-Budapešť. Význam leteckej dopravy by sa mal vďaka rekonštrukcii košického letiska zlepšiť a dostať i medzinárodné parametre. O splavnení časti Hornádu a prepojení cez Tisu na Dunaj sa len uvažuje ako o časovo neprecizovanej perspektíve.

b) bariéry sociálno-ekonomického charakteru - sociologická teória, zaoberajúca sa problematikou sídelného a územného rozvoja upozorňuje, resp. konštatuje, že

klasické priemyselné odvetvia, predovšetkým ťažký a ťažobný priemysel, prestávajú mať ten sídlotvorný charakter, ktorý bol pre nich charakteristický v minulosti. Tieto sú najčastejšie zasiahnuté transformačnými procesami, ktoré prebiehajú v hospodárskej sfére, a vzhľadom na to, že doposiaľ sústredovali značnú pracovnú silu, všetky zmeny, ktoré v nich prebiehajú, majú obvykle i významné sociálne dopady. V prenesení do našich podmienok je to vo väčšej miere problém Košíc a jeho zázemia (hoci VSŽ zatiaľ sa nezdajú mať významnejšie problémy), kde napr. celý rad sídiel južného Spiša, alebo východného Gemera, je doposiaľ spätých s ťažobným priemyslom. Odráža sa to i vo vysokej miere nezamestnanosti. Údaje za február 1992 poskytnuté Ministerstvom práce a sociálnych vecí SR, uvádzajú:

Tabuľka 1. Miera nezamestnanosti v % - február 1992

Okres	%
Košice-mesto	8,05
Košice-vidiek	17,38
Rožňava	15,78
Spišská Nová Ves	15,23
Trebišov	18,38
Vranov n. Topľou	16,78
Prešov	13,25
Bratislava-mesto	7,33
Bratislava-vidiek	14,97
Senica	11,53
Trnava	12,69
Galanta	17,65
Dunajská Streda	19,11

Možnosti prechodu do iných odvetví hospodárstva, sú v súčasnosti obmedzené. Z pohľadu makroregionálneho, s podobnými problémami zápasia i priľahlé oblasti Maďarska (Miškolc a jeho zázemie je rovnako viazaný na ťažký a ťažobný priemysel) i Zakarpatskej Ukrajiny. Ak toto územie rozšírime až na oblasť juhovýchodného Poľska, problémy sú obdobné.

Vzhľadom na svoj charakter má Bratislava v niečom výhodnejšiu situáciu, čo do istej miery môže mať vplyv i na jej zázemie (miera nezamestnanosti v susediacich okresoch to však jednoznačnejšie nepotvrďuje). Tou výhodou je na jednej strane fakt, že tu nie je jednoznačná závislosť na určitom hospodárskom odvetví, čo i pri prebiehajúcich transformačných procesoch v hospodárstve, poskytuje v sociálnej sfére isté manévrovacie možnosti. Na druhej strane bezprostredný kontakt na Rakúsko (i Viedeň ako hlavné mesto), tiež významne ovplyvňuje možnosti tak mesta, ako i bezprostredného regiónu (v jeho mikrochápaní). Ak totiž chápeme Bratislavu ako centrum mikroregiónu, so svojou výraznou dostredivou silou, tak tento mikroregión má vo svojom južnom smere "defekt".

Tým smerom z hľadiska Bratislavy pôsobí odstredivá sila rakúskeho územia (táto by sa bezpochyby v súčasnej situácii prejavovala i na úrovni mezo a makroregiónu). Sila tejto odstredivosti je dnes ťažko odhadnuteľná, keďže evidencia pohybu za prácou do Rakúska u nás neexistuje (nezanedbateľné je pravdepodobne i nelegálne zamestnávanie sa). Jednoznačne však odráža hospodársku nerovnováhu medzi týmito územiami. Táto nerovnováha bude ešte dlhší čas podmieňovať tak v mikro, ako i mezo a makroregionálnych úrovniach dosť špecifické sociálno-priestorové väzby v rovine hospodárskej a nie len v nej. Súčasne tento bezprostredný kontakt, ale i charakter Bratislavy, ako hlavného mesta Slovenska, s významnými centrálnymi inštitúciami, dáva väčšie možnosti medzinárodných kontaktov a spolupráce rôzneho druhu, ktorá sa zatiaľ výraznejšie prejavuje hlavne v obchodno-servisných podnikateľských aktivitách. V súčasnosti sa v obidvoch mikroregionálnych územiach uvažuje so založením a pôsobnosťou osobitných hospodárskych zón, ktoré by mohli aktivisticky pôsobiť tak na v území pôsobiace hospodárstvo a i sociálnu sféru.

c) bariéry ekologického charakteru - tieto sú následným produktom doposiaľ preferovaných hospodárskych orientácií na také priemyselné odvetvia, ktorých sprievodným javom je vysoký stupeň znečisťovania, resp. ohrozovania prostredia exhalátmi. Je to spôsobené i úrovňou technického stavu zariadení produkujúcich znečistenie, charakterom technologických procesov v priemysle, ako i možnosťami profylaktických opatrení predchádzajúcich takémuto škodlivému pôsobeniu na životné prostredie. Je to akútny problém Bratislavy (významné zastúpenie chemického priemyslu) i Košíc a ich zázemia. Pritom celý rad nových a sídlotvorných hospodárskych aktivít si vyžaduje ekologicky nezávadné prostredie. Súčasne však mikroregionálne zázemie obidvoch miest má celý rad prírodných atraktivít, ako i kultúrno-historických pamätihodností, ktoré môžu na druhej strane robiť toto územie atraktívnym (platí to i v kontextoch mezo a makro regionálneho chápania).

Aké predpoklady na úrovni mikroregiónu oboch miest sa spájajú s ich sociálno-demografickým potenciálom?

Analýzy dostupných údajov z posledného Sčítania ľudu, domov a bytov z roku 1991 signalizujú (v územiach okresov Bratislava-vidiek a Košice-vidiek) skutočnosť, že ľudské zdroje v bezprostrednom zázemí týchto miest začínajú byť vyčerpané. Vo väčšej miere to platí pre Bratislavu a jej zázemie, ako pre Košice s jej zázemím (pozri tabuľku 2).

Uvedená situácia signalizuje nie len na určité obmedzenia rozvoju z vlastných zdrojov, ale aj na skutočnosť, že transformačné procesy, hlavne vo sfére ekonomickej, budú mať ostrejšie sociálne dopady práve tam, kde sa kumuluje staršie obyvateľstvo, ktoré má značne obmedzenejšie možnosti i schopnosti reagovať na "výzvu", ktorú tieto procesy prinášajú.

Na druhej strane v obidvoch mestách a ich zázemiach sa koncentruje značný potenciál vysoko kvalifikovanej populácie, ktorá vytvára predpoklady pre vytváranie širších mezo a makro regionálnych (medzinárodných) väzieb. Obidve mestá a ich zázemia charakterizuje určitá špecifická črta daná historickým vývojom

ich spoločností, ktorá v konečnom dôsledku môže mať pozitívny vplyv na priebeh nadnárodných regionálnych väzieb. Pre obidve územia je charakteristická ich historicky založená multietnokultúrnosť, ktorá v súčasnosti prežíva určitú renesanciu, hoci neraz spojenú v tomto období s istými napätiami.

Pôsobenie a prítomnosť v týchto územiach (či už v minulosti alebo i v súčasnosti a bez ohľadu na početnosť zastúpenia) nie len slovenského etnika a jeho kultúry, ale i etnokultúr: maďarskej, nemeckej, chorvátskej (v prípade Bratislavy a jej zázemia), židovskej, bulharskej (v prípade Bratislavy), českej, ukrajinsko-rusínskej (zázemie Košíc), rómskej, môže pozitívne ovplyvňovať nadnárodné prepojenia, a súčasne dáva predpoklady na rozšírenie škály atraktívnosti týchto území.

Tabuľka 2. Prepočty indexov populačného stárnutia (Ips)² za jednotlivé sídla

	Bratislava	Bratislava vidiek	Košice	Košice vidiek
Veľmi dobrá situácia (VD)				
Počet sídiel		11	1	29
% obyvateľov		19,6	100,0	26,1
Prijateľná situácia (D)				
Počet sídiel	1	10		21
% obyvateľov	100,0	17,9		18,9
Nie príliš vyhovujúca situácia (NV)				
Počet sídiel		15		31
% obyvateľov		26,8		27,9
Nepriaznivá situácia (VZ)				
Počet sídiel		20		30
% obyvateľov		35,7		27,1

Na záver len poznámka, že proces regionálizácie v nových podmienkach je na našom území len v počiatočnom štádiu. Preto sa tento proces musí vysporiadať nie len s tým, akým spôsobom sa chce sebadefinovať, ale aj akými spôsobmi sa budú prekonávať spoločensko-hospodárske, ale i spoločensko-kultúrne rozdiely na všetkých úrovniach možných územných vymedzení.

LUBOMÍR FALTĽAN *študoval sociológiu na Jagellonskej univerzite v Krakove, kde sa začal zabývať problematikou mesta. Po návratu do Bratislavy sa venuje tomuto tématu v úzkem kontakte s urbanistickým a architektonickým výzkumom. Od roku 1990 je rediteľom*

²) Index populačného stárnutia (Ips) ukazuje, koľko osôb vo veku do 14 rokov, pripadá na 100 osôb vo veku nad 60 rokov. V tomto prípade vzhľadom na dostupné štatistické údaje zo Sčítania ľudu, domov a bytov za r. 1991, došlo k určitej modifikácii, keďže u mužov sme mohli použiť kategóriu 60 rokov a viac, zatiaľ čo u žien 55 rokov a viac. Hodnoty Ips sú:

150+	Veľmi dobrá situácia (VD)
125-149	Prijateľná situácia (D)
100-124	Nie príliš vyhovujúca situácia (NV)
do 99	Nepriaznivá situácia - nie je zaistená ani jednoduchá reprodukcia obyvateľstva (VZ)

Sociologického ústavu SAV, kde je i vedúcim řešitelem grantového úkolu Sídlné spoločensvá - mechanizmy ich riadenia a samoriadenia. Publikuje ve slovenském a polském odborném tisku.

Literatura

Bell, D. 1988. "The World in 2013". *Dialogue*, no. 3.

Mariot, P. (ed.) 1987. *Analýza a prognózy vybraných socioekonomických činitel'ov rozvoja hospodársko-sídlnéj aglomerácie Košice*. Bratislava: Geografický ústav centra geovedného výskumu SAV.

Sowa, K. Z. 1989. "Zmierzch i obrodzenie si lokalizmu w XX. stuleciu". In *Spolecznosci lokalne. Terazniejszosc i przyszlosc*, ed. by B. Jalowiecki, K. Z. Sowa, P. Dudkiewicz. Warszawa: Wydział Geografii i Studiów regionalnych UW, Instytut Gospodarki Przestrzennej.

Strassoldo, R. 1990. "Lokalna pripadnost in globalna uvrstitev". Pp. 64-65 in *Družboslovne rozprave 10*. Ljubljana: Slovensko sociolško društvo, Inštitut za sociologijo.

Summary

Societal development in Europe and recently in Slovakia signals a state crisis, according to D. Bell, which inclines to the creation of new functional groupings that take over some of the state's activities. One of the manifestations of this is the growing "new localism" in Western Europe, which can be interpreted as a kind of defense against the corresponding globalism and universalism. At the same time, it contributes to the enrichment of global integrational tendencies through the equalization of local or regional specificities. These tendencies have appeared in the post-socialist countries (multiplied and sometimes deformed by their totalitarian past) after the changes occurring there since 1989.

Among the characteristic features of the "new localism", according to R. Strassoldo, are the following: 1) the growth of economic regions coupling the small size, wide dispersion and local rootedness of the plants with a distinctive global orientation, both in input (high technology) and output (markets), e.g. Benetton, in Veneto; 2) the end of big-city growth and the flourishing of small- and medium-sized towns, under the name of "amenities"; 3) the revival of "ethnic regionalism" in reputedly unitarian European nation-states; and 4) the growth of ecological movements in defense of local environments.

The emphasis on the importance of regions is connected to the problem that the understanding of this concept is very diverse in its social-spatial form in contemporary professional and daily writing. Most frequently it is understood as:

1. Geopolitical - This comes from the restriction of state functions and the creation of a grouping of several states, which delegate some of their rights to shared supra-state institutions. Here problems arise in the case of multi-national states with their own territories, for whom this can mean sub-regionalization.
2. Cultural-historical - The regions in this sense are usually internal territories of present-day states, nation-state formations, which in some countries have territorial autonomy (e.g. Bavaria in Germany, Steyr in Austria, etc.). The societies are not ethnically different from the whole, but in their historical development they created certain socio-cultural features that are typical for them. In some states such regions are not autonomous but are rather geographic-folklore areas (this is characteristic for the ČSFR).
3. Administrative-managerial - This comes from the administrative-managerial organization of a domestic territory, where the administrative-managerial elements are integrated into larger functional elements: wholes, without the creation of regional autonomous subjects. In our case, such initiatives are taken by representatives of autonomous district organs and the leading workers in the economic institutions of a given territory, making efforts at closer

economic cooperation. On this level, efforts to cross state borders and to create "local international contacts" are observed.

4. Functional-servicing - In a certain sense it is similar to the administrative-managerial approach, but in this case its bases are existing multifunctional contacts and relations, which are further developed (often spontaneously), and the boundaries of such a functional region do not follow administrative-managerial borders, but go "through them". Tendencies toward the creation of regional autonomy are also not observed in this case.

In the case of Slovak border regions, the most significant efforts can be observed in the districts of Bratislava and Košice. This is given by the economic, socio-demographical and societal-cultural potential not only in these large Slovak cities lying close to the border, but also in their territorial foundations. On this foundations, where the conditions for forming a region are created, we can look at the is regionization from different points of view: micro (the territories of these cities are in principle, although not completely, identical to the districts of Bratislava and Košice), mezzo (Bratislava - Vienna - Győr, and Košice - Miskolc - Uzhorod) or macro regions (Bratislava - Brno - Vienna - Győr - Budapest, and Košice - Prešov - Rzeszów - Uzhorod - Miskolc). On the one hand, the functioning of these regions, mainly at the levels of mezzo and macro, must reckon with the existence of a measure of territorial equivalence (mainly economic). In the case of Bratislava, Vienna is dominant, while in the case of Košice the equivalence is based on "equal poverty" problems from the temporary period of transformation (which are problems of the neighboring territories of Poland, the Ukraine, and Hungary also). On the other hand, the formation of the above-mentioned regions, will make it necessary to solve the barriers created by a) the technical infrastructure; b) socioeconomic character; c) the ecological character; the quality of the socio-demographic potential; and e) the quality of the socio-cultural potential.

DANIEL HAŠPACH*

Sociologický ústav ČSAV, Praha

Current trends in local government in Europe

Abstract: The author tries to identify the main current trends in local government in Europe. In a very brief and compressed form he analyzes developmental tendencies and local government reforms in Europe. He uses a typological approach for the introduction into this subject and as a basis for the evaluation of current trends and developments. The northern and southern European types of local government are distinguished. The character of central-local relations is discussed in a comparative way as well as the predominantly decentralizing character of local government reforms. The importance of the role of local government in most European countries has grown over the last two decades.

Sociologický časopis, 1992, Vol. 28 (No. 4: 520-527)

Cílem článku je pokus o identifikaci současných vývojových trendů místní správy v některých evropských zemích. Rozsah práce pochopitelně neumožňuje systematictější uchopení dané problematiky, přesto se domnívám, že naznačení základních vývojových tendencí v této oblasti může napomoci při hledání teoretických i praktických východisek spojených jak s transformací místní úrovně státní správy a samosprávy v naší zemi, tak s rozvojem demokratických forem politického života na lokální úrovni. Ve snaze o maximální úspornost a srozumitelnost se pokusím o rozlišení základních typů místní správy a použiji komparativní hledisko při pokusu o zhodnocení převládajících vývojových tendencí. Konkrétní zkušenosti jednotlivých zemí budou uváděny spíše pro ilustraci identifikovaných vývojových směrů.

Význam a úloha místní správy v rámci Evropského společenství v současné době vzrůstá. Ačkoliv Evropské společenství představuje právní rámec pro poskytování demokratických záruk a zajištění minimálního individuálního životního standartu, místní správa je spatřována jako výsadní sféra pro poskytování služeb obyvatelstvu, které respektují lokální či regionální identitu a které mohou být diferencovány podle místních specifických potřeb a zájmů. V místní správě však jde pochopitelně o víc než o pouhé zabezpečení služeb pro obyvatelstvo. Jedná se o takovou úroveň státní správy, která je nejbližší občanům a jež by měla být v souladu s lokálními zájmy a názory. Rovněž by měla poskytovat občanům prostor a příležitost k aktivní účasti na politickém životě. Politická participace na lokální úrovni pak představuje jeden ze základních stavebních kamenů demokratického politického systému.

*) Veškerou korespondenci posílejte na adresu: PhDr. Daniel Hašpach, MSc, Sociologický ústav ČSAV, Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel.: (02) 235 89 68-71, l. 235, fax: (02) 235 78 88, E-mail: soc@cspgas11.bitnet.

Snaha o typologii systémů místní správy naráží na řadu úskalí, tím nejpodstatnějším je obrovská rozmanitost těchto systémů a jejich rozdílný politický a právní rámec. V podstatě i každá základní správní jednotka je svým způsobem jedinečná, neboť pro svoje fungování vytváří specifické prostředí určené konkrétními sociálními, demografickými, politickými a ekonomickými faktory. V odborné literatuře se setkáváme s významnějším pokusem o typologii systémů místní správy u M. Goldsmitha, který je veden snahou o vytvoření teoretického rámce, jenž by umožňoval komparaci fungování systémů místní správy v jednotlivých zemích a rozlišení základních vývojových tendencí [Goldsmith 1988]. Autor uvádí tři modely místní správy ve smyslu Weberových ideálních typů, jejichž hlavním rozlišovacím kritériem je úloha místní správy v různých společnostech.

1. *V klientelistickém modelu* je hlavní úloha místní správy spatřována v tom, že zabezpečuje a zaručuje prospěch a užitek určitým místním lidem a skupinám. Klientelistický typ místní správy převažuje ve Francii, Itálii, Španělsku a Řecku. V těchto zemích je základním ideovým předpokladem fungování místní správy názor, že hlavní povinností místních politiků je zabezpečení určitého zboží a služeb pro voliče a starost o to, aby zájmy obce byly dobře reprezentovány a chráněny a to především na "vyšších místech". Smysl pro lokální zájmy je podporován a udržován při životě různými formami v různých zemích, např. kumulací mandátů a funkcí ve Francii nebo fungováním sítě politických stran na lokální úrovni v Itálii.
2. *Ekonomicko-rozvojový model* spatřuje hlavní funkci místní správy v podpoře lokálního ekonomického růstu a ve vytvoření podmínek potřebných pro fungování tržních sil v relativně neomezeném, ale ne nezbytně neregulovaném prostředí. Nejčastěji uváděnými příklady tohoto typu místní správy jsou Spojené státy americké, Kanada a Austrálie.
3. *"Welfare-state" model* vidí hlavní roli místní správy především v poskytování služeb redistributivní povahy. V tomto modelu je hlavním motivem, který napomáhá rozvoji místní správy, problematika efektivního poskytování služeb podmíněná národním kontextem norem a představ týkajících se kritérií spravedlnosti a přerozdělování. Zvláště v Norsku, Dánsku a Švédsku se silně sociálně-demokratické vlády snažily využít místní správu jako výhradního zástupce státu pro poskytování naprosté většiny služeb obvyklých ve "státech blahobytu". Kromě skandinávských zemí je tomuto modelu velmi blízký systém místní správy v Německu, Holandsku a ve Velké Británii - ta je však v evropském kontextu ve více směrech specifická.

Pokud se jedná výhradně o evropské země, je třeba se zmínit o klasifikaci systémů místní správy na severoevropské a jihoevropské. Jedná se o určitou analogii "welfare-state" a klientelistického modelu, avšak systematicky rozpracovanou ve třech analytických rovinách umožňujících vzájemné srovnání severního a jižního typu místní správy [Page, Goldsmith 1987]. Fungování těchto systémů je analyzováno a) z hlediska funkcí, které jsou v kompetenci orgánů místní správy; b) z hlediska míry nezávislosti a samostatnosti lokálních politiků v jednání a rozhodování o způsobu a úrovni místně poskytovaných služeb a o tom, jak budou financovány; c) z hlediska povahy vztahů mezi lokální a centrální úrovní státní